

«Jeg prøver å fremstå så mandig som jeg kan»

Fornærmelse, subjektivering og motstand blant LHBTIQ-personer

‘I try to appear as butch as I can’

Insult, subjection and resistance among LGBTIQ people

Henning Kaiser Klatran

Førsteamanuensis, Politihøgskolen

henning.kaiser.klatran@phs.no

Sammendrag

Denne artikkelen diskuterer hvilken betydning trakassering, trusler og vold som oppleves som homofobisk har for hvordan skeive skaper seg selv og hvordan de forholder seg til omgivelsene. Artikkelen bygger på dybdeintervjuer med LHBTIQ-personer som har opplevd trakassering, trusler og vold de selv mener har sammenheng med deres seksuelle orientering og/eller kjønnsuttrykk. I analysen tar jeg utgangspunkt i Judith Butlers teori om performativitet og Didier Eribons arbeid om fornærmelse. Jeg foreslår at fornærmelse, og måten skeive bruker heteronormative kjønnsuttrykk for å unngå fornærmelser, kan forstås som subjektivering innenfor en heteronormativ, sosial orden. Flere av deltakerne i studien gir uttrykk for at homofobisk hatkriminalitet indirekte rammer alle skeive og peker på viktigheten av å anmelde slike hendelser. Fornærmelse kan dermed også forstås som et utgangspunkt for å yte motstand mot homofobi og heteronormativitet. Jeg argumenterer for at det strafferettslige begrepet hatkriminalitet både kan forstås som et resultat av, og grunnlag for, skeiv identitetspolitikk og medborgerskap.

Nøkkelord

Kjønn, seksualitet, skeiv teori, heteronormativitet, subjektivering, hatkriminalitet, identitetspolitikk, medborgerskap

Abstract

This article discusses what impact harassment, threats, and violence that are perceived to be homophobic, have on how LGBTIQ people constitute themselves and how they relate to the social surroundings. The article is based on in-depth interviews with LGBTIQ-people who have experienced harassment, threats or violence because of their sexual orientation and/or gender identity. In the analysis, I draw on Judith Butler's theory of performativity and Didier Eribon's work on insult. I suggest that insult, and the way LGBTIQ people perform heteronormative gender to avoid insult, can be understood as subjection within a heteronormative, social order. Several of the participants in the study express that homophobic hate crime indirectly targets all LGBTIQ-people, and they emphasize the importance of reporting such incidents to the police. Insult can therefore also be understood as a foundation for resistance against homophobia and heteronormativity. I argue that the legal term 'hate crime' can be understood both as a result of, and a point of departure for, LGBTIQ identity politics and citizenship.

Keywords

Gender, sexuality, queer theory, heteronormativity, subjection, hate crime, identity politics, citizenship

Innledning

I sin tale på hagefesten i Slottsparken, sommeren 2016, uttalte kong Harald at «Nordmenn er jenter som er glad i jenter, gutter som er glad i gutter, og jenter og gutter som er glad i hverandre» (H.M. Kong Harald 2016). Talen omtaler skeive som likestilte og fullverdige medlemmer av det nye Norge, og den kan dermed forstås som en symbolsk viktig markering av skeives medborgerskap. Utsagnet «nordmenn er» er nettopp en erklæring om hvem medborgerskap omfatter, og erklæringens kraft ligger i at den kommer fra Norges statsoverhode. Kongens tale reflekterer hvordan skeives posisjon i samfunnet har endret seg de siste tiårene. Skeives medborgerskap kommer til uttrykk gjennom synlighet i kultur, politikk og samfunnslivet for øvrig. Det kommer også til uttrykk gjennom felles ekteskapslov, diskrimineringsvern og et særskilt strafferettslig vern mot hatkriminalitet¹.

Hatkriminalitetsbestemmelsene i straffeloven kan forstås som et uttrykk for skeives medborgerskap, ettersom «homofil orientering» eksplisitt er nevnt som et grunnlag for særskilt beskyttelse. Samtidig er hatkriminalitet en påminnelse om et manglende medborgerskap, siden skeiv livsutfoldelse innebærer en risiko for fordømmelse fra omgivelsene. I en spørreundersøkelse svarer nesten én av fem norske menn at de grøsser ved tanken på homofile menn, mens én av seks norske menn svarer at de har flyttet seg for å skape større avstand til en homofil mann (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2017). Leder i FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold, Ingvild Endestad, uttalte i et intervju med magasinet BLIKK at hatkriminalitet mot skeive er et økende problem og at mørketallene er store (Engesbak 2019).

I denne artikkelen undersøker jeg LHBTIQ-personers² erfaringer med trakassering, trusler og vold som oppleves å ha sammenheng med kjønnsuttrykk og/eller seksuell orientering, og som dermed kan knyttes til det strafferettslige begrepet hatkriminalitet. Jeg diskuterer hvilken betydning slike erfaringer kan ha for hvordan skeive skaper seg selv og forholder seg til omgivelsene. Hatkriminalitet rammer både individuelt og kollektivt, ettersom det er snakk om handlinger rettet mot personer på grunn av deres gruppetilhørighet. Et sentralt spørsmål blir derfor også i hvilken grad skeives erfaringer med trakassering, trusler og vold utgjør et grunnlag for kollektiv motstand og identitetsarbeid.

Det empiriske grunnlaget for denne artikkelen er kvalitative intervjuer med skeive som har opplevd trakassering, trusler eller vold de selv mener var motivert av homofobi³. I analysen av informantenes erfaringer tar jeg utgangspunkt i Judith Butlers begrep *performativitet* og Didier Eribons perspektiv på *fornærmelse*. Butler hevder kjønn blir kulturelt begripelig først når kropp, kjønn og seksualitet «naturlig» henger sammen gjennom heteroseksualitet. Kropper som ikke fremstår som begripelige, risikerer å bli gjenstand for homofobiske sanksjoner, som for eksempel trusler og vold (Butler 1993). Eribon mener skeive lever i en «verden av fornærmelse» og hevder fornærmelse spiller en viktig rolle i subjektivering av skeive, det vil si hvordan skeive skaper seg selv gjennom å være gjenstand for samfunnets maktstrukturer⁴. Eribon bruker begrepet fornærmelse om hele spennet av diskursive, verbale og fysiske handlinger; stereotypiske fremstillinger av skeive i kultur og media, bruken av «homo» som skjellsord på skoler og idrettsarenaer, og trusler og vold mot personer som ikke fremstår som hetero (Eribon 2004; 2018).

I artikkelen kommer jeg først til å presentere relevant norsk forskning på hatkriminalitet mot skeive og plassere artikkelen i denne konteksten. Jeg gjør deretter rede for det teoretiske utgangspunktet for min tilnærming til trakassering, trusler og vold mot LHBTIQ-personer. Videre gjør jeg rede for artikkelens empiriske grunnlag og hvordan jeg gikk frem i innsamlingen og analysen av data. Deretter følger en analyse og diskusjon av informantens erfaringer med trakassering, trusler og vold, samt deres tanker rundt hatkriminalitet mot skeive.

Bakgrunn

I løpet av de siste 20 årene har det vært gjennomført flere norske undersøkelser som kartlegger omfanget av trusler og vold mot LHBTIQ-personer knyttet til seksuell orientering og/eller kjønnsuttrykk. Levekårsundersøkelsen om lesbiske kvinner og homofile menn fra 1999 fant at 20 prosent av lesbiske kvinner og 38 prosent av homofile menn én eller annen gang i løpet av livet hadde vært utsatt for vold eller trussel om vold som hadde antatt sammenheng med seksuell orientering (Hegna, Kristiansen og Moseng 1999). I en nasjonal spørreundersøkelse fra 2013 ble lesbiske, homofile og bifile spurt om de hadde vært utsatt for alvorlig vold, mindre alvorlig vold eller trusler i løpet av de siste tolv månedene. De ble også spurt om de trodde truslene og volden hadde sammenheng med deres seksuelle orientering. Blant lesbiske svarer i underkant av én prosent at de har vært utsatt for alvorlig vold de mener hadde sammenheng med deres seksuelle orientering. For mindre alvorlig vold var andelen omtrent den samme, mens for trusler var andelen ca. to og en halv prosent. Blant homofile menn svarer i underkant av to prosent at de har vært utsatt for alvorlig vold de mener hadde sammenheng med deres seksuelle orientering. For mindre alvorlig vold var andelen i overkant av to prosent og for trusler i overkant av tre prosent. Halvannen prosent av bifile menn svarer at de har vært utsatt for alvorlig vold de mener hadde sammenheng med deres seksuelle orientering. For mindre alvorlig vold er andelen omtrent to prosent, mens for trusler er andelen ca. to og en halv prosent. Svært få bifile kvinner rapporterte om trusler og/eller vold de mener hadde sammenheng med deres seksuelle orientering (Andersen, Malterud og Slåtten 2013). En undersøkelse fra 2019 viser at om lag ni prosent av LHBT-personer har mottatt hatefulle ytringer på grunn av deres seksuelle orientering og/eller kjønnsuttrykk, mens om lag fire prosent har opplevd konkrete trusler på samme grunnlag (Fladmoe, Nadim og Birkvad 2019). Det har de siste ti årene vært en økning i anmeldt hatkriminalitet mot LHBTIQ-personer, samtidig som politiets innbyggerundersøkelser i samme periode ikke tyder på noen økning i opplevd hatkriminalitet i befolkningen som sådan. Mye tyder på at økningen i anmeldelser skyldes økt fokus på hatkriminalitet blant minoriteter og at politi og påtalemyndighet i større grad kategoriserer anmeldelser som hatkriminalitet (Oslo politidistrikt 2019; Politidirektoratet 2018, Kantar TNS 2018).

Etableringen av det strafferettslige begrepet hatkriminalitet har hatt betydning for hvordan denne typen handlinger blir forstått. Høy-Petersen og Fangen (2018) peker på at en strafferettslig tilnærming til trakassering, trusler og vold mot minoriteter nødvendigvis har et fokus på individuelle gjerningspersoner. Ettersom straffbare handlinger som oftest forstås som sosiale avvik, mener de en slik tilnærming langt på vei har etablert et bilde av utøvere av slike handlinger som sosiale avvikere. En strafferettslig diskurs risikerer dermed å overse muligheten for at slike handlinger kanskje bedre kan forstås som uttrykk for fordommer i den generelle majoritetsbefolkningen (Høy-Petersen og Fangen 2018:253-254). Trakassering, trusler og vold mot minoritetsgrupper blir i hovedsak begått av høyst ordinære mennesker i hverdagslige situasjoner, noe som nettopp tyder på at disse handlingene også er et uttrykk for samfunnets strukturer (Perry 2001; Iganski 2008). I denne artikkelen bygger jeg videre på en slik strukturell tilnærming til hatkriminalitet. Trakassering, trusler og vold mot LHBTIQ-personer blir dermed forstått som omgivelsenes reaksjon på brudd på samfunnets normer for kjønn og seksualitet.

Teoretisk tilnærming

En strukturell tilnærming til hatkriminalitet mot skeive forutsetter en teoretisk bevissthet om hvordan kjønn og seksualitet både er gjenstand og uttrykk for samfunnets strukturer. I denne artikkelen anvender jeg derfor subjektiveringsteori for å beskrive dette. Subjektivering handler om hvordan individer blir autonome subjekter gjennom å være gjenstand for den sosiale ordenens disiplinerende kraft. Subjektivering innebærer imidlertid ikke bare at individer formes av makt utenfra; makten kommer også innenfra ved at individer som subjekter former seg selv i tråd med den sosiale orden, som dermed opprettholdes og naturaliseres av subjektene den har produsert (Butler 1997). I *Overvåkning og straff* beskriver Michel Foucault hvordan fengselets struktur og regime produserer fangen som subjekt, samtidig som fangen gjennom sin lydighet opprettholder fengselet som sosial orden (Foucault 2007). Louis Althusser bruker *interpellasjon*, det vil si språklige påkallelser, for å beskrive hvordan individer subjektiveres som subjekter (Althusser 1971). Jeg kommer tilbake til interpellasjon litt senere, når jeg gjør rede for hvordan subjektivering kan beskrive hvordan skeive skapes av – og skaper seg selv i – en heteronormativ, sosial orden.

I boka *Gender Trouble* forklarer Judith Butler hvordan kjønn er et uttrykk for disiplin: «Gender is the repeated stylization of the body, a set of repeated acts within a highly rigid regulatory frame that congeal over time to produce the appearance of substance, of a natural sort of being» (Butler 1999:43-44). For at kjønn naturlig skal henge sammen med kropp, kreves det ifølge Butler at kjønnsuttrykk (for eksempel hvordan vi kler oss, oppfører oss, uttrykker oss, osv.) gjentas i det daglige slik at de stabiliseres og fremstår som noe som naturlig følger av å ha enten en mannlig eller kvinnelig kropp. Produksjon av sammenhengende eller «begripelige» kropper foregår innenfor et kulturelt/diskursivt regime som Butler kaller *den heteroseksuelle matrise*. I den heteroseksuelle matrisen blir kropper begripelige ved at biologisk kjønn («sex») uttrykkes gjennom sosialt kjønn («gender») som er opposisjonelt definert gjennom obligatorisk heteroseksualitet. Maskulinitet er dermed kjønnsuttrykk som uttrykker et mannlig kjønn, mens feminitet er kjønnsuttrykk som uttrykker et kvinnelig kjønn. På denne måten fremstår heteronormative kjønnsuttrykk som noe prediskursivt, stabilt og naturlig (Butler 1999:194). For å forklare hvordan kjønn stabiliseres gjennom heteroseksualitet, viser Butler til Aretha Franklin som synger «You make me feel like a natural woman». Setningen illustrerer ifølge Butler hvordan heteroseksualitet naturaliserer seg gjennom å insistere på sammenhengen mellom biologisk kjønn, sosialt kjønn og begjær. Franklin erkjenner og *føler* sitt biologiske kjønn gjennom deltakelse i en heteroseksuell relasjon. Ville hun følt seg som en naturlig kvinne dersom det var en annen kvinne hun sang til, spør Butler (Butler 1991).

I et intervju med Dagbladet forteller skuespiller Aksel Hennie hvordan han brukte timer på å studere homofile menn, slik at han kunne spille rollen som homofil i den norske filmen *Lønsj* fra 2008. For å være begripelig som homofil tilegnet Hennie seg et feminint kjønnsuttrykk (Hobbelstad 2007). Skuespiller Jon Øigarden, som spilte homofile Erlend i TV-serien *Berlinerpoplene* fra 2007, forteller at «når jeg barberte brystet og tok på meg disse klærne var jeg lekker som en slikkepinne. Da var det gøy å spille homse» (Hoffengh 2016). TV-serien er basert på Anne B. Ragdes bestselgende roman med samme navn. I boka markeres Erlend som homofil gjennom en outrert klesstil, jobb som vindusdekoratør, samt overdreven bruk av penger på Swarovski-figurer (Ragde 2004). Selv om folk flest for lengst har fått med seg at mange homofile menn ikke har et feminint kjønnsuttrykk, viser eksemplene over hvordan kjønnsuttrykk ikke desto mindre er en seiglivet markør for seksuell orientering. Hvor mange homofile menn (inkludert meg selv) har ikke opplevd å få høre fra heterofile, skamløst fremført som et kompliment, at «jøss, jeg hadde aldri trodd at du var homo!»? Hvis jeg derimot

hadde svart: «Er du heterofil? Jøss, det hadde jeg aldri trodd», ville det mest sannsynlig blitt oppfattet som en fornærmelse, selv i en liberal og homotolerant kontekst. Skeive som klarer å fremstå som heteroseksuelle, blir belønnet gjennom å bli fortalt at de ikke er typiske homoer og lesber. Dermed opprettholdes heteroseksualitetens dominerende posisjon i både heterofiles og skeives bevissthet.

For Butler er samsvar mellom kropp og kjønnsuttrykk ikke bare er en forutsetning for å bli anerkjent som «mann» eller «kvinne». Ettersom den heteroseksuelle matrisen baserer seg på kjønnsdikotomien mann/kvinne, er begripelighet som mann eller kvinne også en forutsetning for å bli anerkjent som menneske, og dermed kvalifisert for deltakelse i et fellesskap. Ubegripelige kropper risikerer ikke bare latterliggjøring og ekskludering, de risikerer også fordømmelse i form av voldelige angrep. Kjønn er derfor også en overlevelsesstrategi innenfor et system der kjønnsuttrykk som ikke er begripelige, hele tiden risikerer å bli straffet (Butler 1999:178).

Eribon mener fornærmelse spiller en sentral rolle i hvordan skeive skaper seg selv og forholder seg til omgivelsene. Han kaller denne formen for subjektivering for *heteroseksuell interpellasjon* (Eribon 2004). Begrepet er inspirert av Louis Althusseres essay *Ideology and the Ideological State Apparatus* (1971). Althusser hevder at ideologi former individer til subjekter gjennom interpellasjoner, som kan forstås som språklige påkallelser. Han bruker eksempelet om politimannen som adresserer en person gjennom påkallelsen «Hei, du der!». Ved at individet som blir påkalt snur seg rundt, blir han/hun et subjekt, fordi vedkommende anerkjenner at påkallelsen var ment for ham/henne:

There are individuals walking along. Somewhere (usually behind them) the hail rings out: 'Hey, you there!' One individual (nine times out of ten it is the right one) turns around, believing/suspecting/knowing that it is for him, i.e. recognizing that 'it really is he' who is meant by the hailing. But in reality these things happen without any succession. The existence of ideology and the hailing or interpellation of individuals as subjects are one and the same thing (Althusser 1971:48-49).

Interpellasjon er imidlertid ikke forbeholdt dem som ikke adlyder den sosiale orden. Den retter seg mot alle individer for at disse skal innordne seg. Skiltet med ordet «damer» påkaller kvinner til å gå på et toalett som er tildelt kvinner, i motsetning til menn, og blir dermed et subjekt i tråd med samfunnets kjønnsideologi. En mann som går inn i en klesbutikk, følger skiltet «herreavdeling» og innordner seg dermed kulturens regler for hvordan menn uttrykker sitt kjønn gjennom klær. Klesbutikkens kjønnsregime sikres og patruljeres av de ansatte som med et overbærende smil sier: «Hei, dette er dameavdelingen. Herreavdelingen er en trapp opp». Eksempelene over illustrerer samtidig interpellasjonens dialektikk: «[...]the category of the subject is only constitutive of all ideology insofar as all ideology has the function (which defines it) of 'constituting' concrete individuals as subjects» (Althusser 1971:45). Althusser mener subjekter skaper den sosiale orden i den grad de svarer på påkallelser som er rettet mot dem, og at den sosiale orden konfigurerer individer som subjekter gjennom disse responsene.

Gjennom heteroseksuell interpellasjon subjektiveres lesbiske og homofile som en del av en heteronormativ, sosial orden som bygger på en asymmetrisk maktrelasjon mellom heteroseksualitet og homoseksualitet (Eribon 2004; 2018). Heteronormativitet kommer til uttrykk ved at heteroseksualitet er noe som tas for gitt i alle samfunnsinstitusjoner, representasjoner i film og reklame, osv. Ifølge David Halperin forutsetter imidlertid heteroseksualitetens posisjon en «konstituerende utside» for å konstruere et innhold:

Heterosexuality defines itself without problematizing itself, it elevates itself as a privileged and unmarked term, by abjecting and problematizing homosexuality. Heterosexuality, then, *depends* on homosexuality to lend it substance – and to enable it to acquire *by default* its status *as a default*, as a *lack of difference* or an *absence of abnormality* (Halperin 1995:44).

På denne måten kommer heteroseksuell interpellasjon til uttrykk både gjennom heteronormative kjønnsuttrykk og som avvisning av skeive kjønnsuttrykk. Hvorvidt en person faktisk *er* skeiv, er irrelevant; heteronormativ disiplin gjennom avvisning av skeive uttrykk ligger til grunn for konstitueringen av begripelige kropp og for naturaliseringen av bestemte, normative uttrykk for kjønn.

For Eribon innebærer heteroseksuell interpellasjon *inferiorisering*, som betyr at homofile og lesbiske blir tildelt en underordnet posisjon. Inferiorisering skjer imidlertid ikke bare gjennom den enkeltes erfaringer. Det foregår i lys av en kollektiv historie der andre homofile og lesbiske er gjenstand for samme subjektivering. Denne underordnede posisjonen eksisterer allerede i folks bevissthet før den enkelte erkjenner at han/hun er lesbisk eller homofil. Frykten for fornærmelser er nettopp noe som gjør at mange lesbiske og homofile gjør alt de kan for å markere avstand til gruppen som fornærmelsene retter seg mot (Eribon 2004).

For å artikulere hvordan skeive aktivt forholder seg til risikoen for fornærmelser fra omgivelsene, anvender jeg Erving Goffmans teori om informasjonskontroll. I boka *Stigma* fra 1963 undersøker han hvordan stigmatiserte grupper forsøker å kontrollere hva slags informasjon omgivelsene får om avviket. Ifølge Goffman er *passering* og *tildekking* to ulike former for informasjonskontroll. Passering er en form for informasjonskontroll hos avvikere som er «diskrediterbare», altså hos dem der stigmaet ennå ikke er kjent for omverdenen. Hos Goffman handler altså passering om å fremstå på en måte for omverdenen slik at avviket ikke blir kjent, og han/hun dermed passerer som normal (Goffman 1990:95). Hos «diskrediterte» personer der avviket ikke kan skjules eller allerede er kjent, vil avvikere ofte anvende tildekking som en strategi for å redusere spenning. Det innebærer å gjøre det lettere for omgivelsene å akseptere ham/henne gjennom å dekke over negative assosiasjoner de normale har om avvikerens gruppe (Goffman 1990:125). Tildekking gjør det mulig for heterofile å slå seg til ro med at kompisen er homo ved å erkjenne at «du er jo ikke en *sånn* homo», det vil si, han er ikke homo i tråd med stereotypiske forestillinger om homofile. I et intervju med det skeive nettstedet Gaysir forteller den homofile journalisten og programlederen i TV 2, Geir Håkonsund, at han misliker måten Pride-paraden fremstiller homofile: «Paraden fremstår som en hyllest til ekstremiteter og setter homokampen tilbake. Den har en paradoksalt effekt og gjør det verre å stå frem» (Hartmann 2013). Tildeckingsstrategier kan selvsagt gjøre relasjoner mellom skeive og heterofile enklere. Samtidig er tildekking nettopp målet for performativitet og heteroseksuell interpellasjon; den tildekkede disiplineres i tråd med heteronormative forventninger til kjønn og seksualitet.

På samme måte som fornærmelser bidrar til å forme skeive, kan de også forme skeiv sosialitet. Bersani (1995) hevder homofile menn har et ambivalent forhold til maskulinitet. Maskulinitet er både noe homofile menn blir nektet gjennom heteronormative representasjoner av kjønn, samtidig som det er uløselig knyttet til homofile menns seksuelle tiltrekning. «Straight-acting»-diskursen blant homofile menn illustrerer noe av inferioriseringens karakter. Begrepet «straight-acting» verserer blant homofile menn og brukes som en identitetsknagg for dem som anser seg selv for å være maskuline gjennom for eksempel klesstil, tatoveringer, frisyre og kroppsspråk, osv. (Clarkson 2007). Begrepet gjenspeiler imidlertid også et hierarki blant homofile menn, der menn som fremstår som «hetero», har høyere

status enn menn som ser «homo» ut, det vil si feminine menn (Ward 2000). Denne kjønnsdiskursen innebærer å ekskludere og underordne homofile menn som ikke lever opp til maskuline idealer, og den skaper dermed «pinglefobi» («sissyphobia») blant homofile menn (Eguchi 2009). Paradoksalt nok illustrerer begrepet også hvordan homofile menn som kaller seg «straight-acting», inferioriseres i forhold til heterofile menn. Maskulinitet forblir noe heteroseksuelt og er noe homofile menn kan imitere, men aldri *være*.⁵

Subjektivering av LHBTIQ-personer innebærer imidlertid også at det etableres et sosialt, kulturelt og politisk rom for motstand mot den heteronormative, sosiale orden. Hos Butler artikuleres denne muligheten gjennom *subversive* kjønnsuttrykk, det vil si kjønnsuttrykk som utfordrer forestillingen om heteronormative kjønnsuttrykk som en naturlig følge av å ha en mannlig eller kvinnelig kropp. Subversive kjønnsuttrykk risikerer ulike former for fordømmelser. Samtidig illustrerer subversive uttrykk at ikke-heteronormative kjønnsuttrykk er like naturlige (eller like *lite* naturlige) som heteronormative kjønnsuttrykk. Ifølge Butler kan iscenesettelser av kjønnsulydighet dermed ha et kollektivt og politisk potensial for motstand (Butler 1991). Eribon mener fornærmelser også utgjør et utgangspunkt for motstand, ettersom de nettopp etablerer en gruppe av fornærmede som kan etablere et sosialt og politisk fellesskap, og dermed kan yte motstand mot samfunnets sosiale orden (Eribon 2004:73). Ifølge Foucault muliggjorde makt/kunnskapsdiskurser innen medisin, psykiatri og jus konstitueringen av en motdiskurs: «Homoseksualiteten begynte å snakke om seg selv, å kreve sin legitimitet eller sin «naturlighet», og ofte i et vokabular og ved hjelp av begreper som medisinen diskvalifiserte den med» (Foucault 1999:113). Gjennom forfattere som Oscar Wilde og André Gide fikk homoseksualitet en egen stemme, samtidig som rettsakene mot Wilde ga homofile muligheten til å innse at de ikke var alene, og bidro dermed til etableringen av en homofil selverkjennelse og et homofilt fellesskap (Eribon 2004:144-145). Motdiskurser der skeive snakker, i motsetning til å bli snakket om, etablerte seg etter hvert også innenfor vitenskapene. Mens homoseksualitet tidligere hadde vært et naturvitenskapelig forskningsobjekt, betydde sosiologiens inntog på seksualitetsfeltet at skeive fikk en stemme; de fikk presentere sine egne levde liv og sine egne erfaringer med stigma og diskriminering, men også kjærlighet, vennskap og fellesskap (Gamson 2000). Fremveksten av homobevegelsen har gitt skeive en politisk stemme som har muliggjort det Jeffrey Weeks kaller *seksuelt medborgerskap*, som innebærer politiske rettigheter, beskyttelse mot diskriminering gjennom lovverket, anerkjennelse av parforhold gjennom kjønnsnøytral ekteskapslov, osv. Seksuelt medborgerskap handler imidlertid ikke bare om juridisk anerkjennelse, men om skeives opplevelse av å være samfunnsmedlemmer på lik linje med heterofile (Weeks 2000). Krav om medborgerskap kan dermed fungere som utgangspunkt for motstand mot forsøk på usynliggjøring av LHBTIQ-personer.

Datagrunnlag og analyse

Jeg går nå over til å redegjøre for artikkelens datagrunnlag og hvordan jeg anvender subjektiveringsteori i analysen av dette. Jeg har gjennomført 14 semi-strukturerte dybdeintervjuer med LHBTIQ-personer som har opplevd trakassering, trusler eller vold de selv mener var motivert av homofobi. Informantene er rekruttert gjennom annonsering i skeive medier og gjennom organisasjoner og interessegrupper som bistår eller arbeider for skeives rettigheter. Noen av informantene ble også rekruttert gjennom snøballmetoden, men jeg har ikke tatt direkte kontakt med potensielle informanter på grunn av prosjektets sensitive tema. Dette førte imidlertid til at noen av dem som tok kontakt med meg, viste seg å ikke ha egne erfaringer med trakassering, trusler og vold med et opplevd homofobisk motiv, men som for eksempel hadde erfaringer med trakassering, trusler og vold uten et slikt opplevd motiv. På

grunn av denne studiens fokus, valgte jeg å utelate disse personene fra studien. De øvrige som meldte seg, ble inkludert i studien, uavhengig av om de hadde anmeldt hendelsen til politiet eller ikke. Jeg har ikke bedt informantene om å identifisere seg innenfor LHBTIQ-kategorien. Denne artikkelens anliggende er å teoretisere fornærmelser mot folk som for omverdenen fremstår som heteronormativt ubegripelige. Det er heteroseksualitetens disiplinerende kraft som er omdreiningspunktet, ikke hva som skiller folk i ulike ikke-heteronormative grupper fra hverandre. Jeg forstår heller ikke selv-identifikasjon som statisk og endelig, og informantene kan tidligere ha identifisert seg selv med en annen kjønnsidentitet og/eller seksuell orientering enn de gjorde da de deltok i studien. Min motvilje mot å kategorisere informantene har også en metodologisk forankring; sentralt i forståelsen av kjønn og seksualitet som en form for subjektivering ligger nettopp at kategorisering er en form for diskursiv vold. Bruken av samlebegrepene *skeiv* og *LHBTIQ* innebærer også kategorisering, men disse begrepene uttrykker motstand mot heteronormativitetens diskursive vold ved at de overskrider dikotomiene *mann/kvinne* og *homo/hetero*. (Butler 1997; Bjørby 2001; Seidman 2004). Noen av informantenes identitet kommer imidlertid uoppfordret til uttrykk gjennom historiene deres. Alle informantene jeg viser til i denne artikkelen har fått fiktive navn.

Denne studien baserer seg ikke på et representativt sammensatt utvalg. Det er likevel interessant å reflektere over utvalgets sammensetning, som gjenspeiler selvrekutteringen til studien. Elleve av informantene er menn, mens tre er kvinner. Ni av deltakerne er under 30, og ni bor i en av de tre største byene. Det at unge menn fra store byer utgjør flertallet av dem som meldte seg på studien, gjenspeiler sannsynligvis at denne gruppa blant skeive ser ut til å være mest utsatt for homofobisk hatkriminalitet. Statistikk over anmeldt hatkriminalitet viser at det blant LHBT-personer er langt flere menn enn kvinner. Statistikken viser videre at det er en overvekt av unge voksne i større byer som anmelder hatkriminalitet (Oslo politidistrikt 2019; Politidirektoratet 2018). Mange skeive flytter til større byer for å treffe andre skeive som en del av sin egen selvrealisering. Samtidig er storbyen en arena for sosial kontroll, trusler og vold, og den utgjør dermed et sosialt rom som inneholder både frihet og fornærmelse (Chauncey 1994; Bech 1997; Eribon 2004).

I analysen undersøker jeg hvilken risiko det innebærer for skeive å fremstå som heteronormativt ubegripelig. Videre belyser jeg hvordan skeive bruker informasjonskontroll for å unngå fornærmelser. Deretter undersøker jeg hvorvidt fornærmelser oppleves som noe kollektivt og brukes som grunnlag for motstand mot homofobi. Analysen i denne artikkelen er teoridrevet og har, som jeg har redegjort for, skeiv subjektiveringsteori som utgangspunkt. Dette innebærer at kjønn som performativitet og fornærmelse som heteroseksuell interpellasjon utgjør det perspektivet jeg analyserer informantenes fortellinger ut i fra. Når Anders forteller at han tror han ble trakassert av en gjeng med gutter på grunn av måten han går på, diskuterer jeg hvordan dette kan forstås gjennom Butlers (1999) teori om performativitet. Når Håvard ikke tør å bruke Grindr-appen når han sitter på bussen, drøfter jeg hvordan dette kan forstås som erfaringer med å bli subjektivert innenfor en heteronormativ, sosial orden. I analysen av Vibekes perspektiv på betydningen av å anmelde hatkriminalitet, tar jeg utgangspunkt i Eribons (2004) forståelse av fornærmelse som et utgangspunkt for kollektiv motstand mot homofobi. Denne analytiske tilnærmingen er ikke utelukkende et resultat av akademisk skoling. Mine egne erfaringer med hvordan maskulinitet settes på spill i det man blir gitt merkelappen «homo», gjør at jeg er bevisst på kjønn som en disiplinerende kraft. Stereotypiske og andregjørende fremstillinger av skeive er representasjoner jeg ikke kan velge å overse – de er representasjoner også av meg. Det faglige og det personlige ligger altså i sum til grunn for denne artikkelens perspektiv.

Fornærmelse som heteroseksuell interpellasjon

Jeg har nå kommet til analysen av intervjuene denne artikkelen bygger på. Her tar jeg utgangspunkt i Butlers (1999) begrep performativitet og Eribons (2004) forståelse av fornærmelse som heteroseksuell interpellasjon. Hva forteller informantenes historier oss om hvilke konsekvenser skeive risikerer ved å ikke oppfylle den heteroseksuelle matrisens krav til begripelig kjønn?

Anders forteller om en ubehagelig episode han opplevde da han var på vei hjem fra fest:

Anders: Det skjedde sist i sommer, da jeg var på vei hjem. Og da var det en bil med fire gutter i som stod og ropte ut av bilen om jeg skulle selge meg til dem, og om jeg ikke kunne sette meg i bilen med dem.

F: Gikk du der alene?

Anders: Ja, for da hadde jeg vært på vorspiel, men jeg hadde ikke drukket så mye, for jeg skulle tidlig på jobb dagen etter. Så det var vel sånn klokka ett på natta. Da ble jeg egentlig ganske forbanna, så jeg svarte «ok, slipp meg inn da», og da var det mer sånn «fy faen, så ekkel du er», så....

F: Men hvorfor tror du at de begynte å rope sånne ting etter akkurat deg?

Anders: Det må vel ha vært at jeg var synlig som homofil, hvis ikke hadde de jo ikke brydd seg om å si det.

F: Hvordan tror du at de skjønte det?

Anders: Jeg vet ikke, kanskje måten jeg går på. Jeg kan ikke huske at jeg var kledd på noen spesiell måte.

Når Anders mener måten han går på kan være grunnen til at han ble identifisert som homofil, tolker jeg det som at han selv mener han ikke fremstår som maskulin, og at han dermed ikke er begripelig som mann. Som vi har sett, hevder Butler (1999) at kjønn først blir begripelig når maskulinitet og heteroseksualitet følger av å ha en mannlig kropp. Som episoden Anders forteller om illustrerer, handler kjønn om hvorvidt vi klarer å presentere kropper som samsvarer med forestillingen om en stabil sammenheng mellom biologisk og sosialt kjønn. En mann som kler seg, beveger seg og snakker på en maskulin måte, vil sannsynligvis ikke oppleve sanksjoner som den Anders opplevde. Omgivelsenes sanksjoner, eller fornærmelser, illustrerer at kjønn kan gjøres både riktig og feil, noe som tyder på at vi har å gjøre med en sosial orden som disiplinere kropper gjennom å sanksjonere mislykkede representasjoner. Episoden Anders opplevde forteller oss også at riktige og gale kjønnsuttrykk implisitt kobles til seksualitet. Guttene i bilen «inviterer» Anders til å utføre seksuelle handlinger, noe som illustrerer hvordan Anders' manglende maskulinitet forstås som ensbetydende med at han er homo. Fornærmelsene som ble ropt til Anders kan forstås som det Eribon (2004) kaller heteroseksuell interpellasjon. Fornærmelsene utgjør en verbal påkallelse på samme måte som Althussers (1971) eksempel om politimannen som roper etter personen som trolig hadde gjort noe galt. Interpellasjonens funksjon er å disiplinere den fordømte til å innordne seg den sosiale orden, og på den måten subjektiveres vedkommende interpellasjonen er ment for. Som Eribon (2004) poengterer, blir fornærmelsen dermed en del av skeives bevissthet.

Hannes historie illustrerer også hvilke konsekvenser man risikerer dersom man mislykkes i å fremstå som heteronormativt begripelig. Hanne beskriver seg som en «guttejente» og forteller hvordan hun opplevde å bli utestengt av de andre jentene på videregående skole:

Hanne: På skolen da jeg tok fagbrevet, hadde vi gym. Jeg hadde veldig god kontakt med tre voksne damer som gikk der, de brydde seg jo ikke om at jeg var lesbisk. Resten var ungjenter som da planla

å dusje tre og tre, slik at alle dusjene var opptatt, fordi de trodde jeg sto og kikket på dem i dusjen. Jeg var jo sånn, jeg gikk inn og vaska meg og var kjempestressa, jeg så ikke på noen. Jeg ville ikke at noen skulle tro at jeg så på dem. Og det var ingen der jeg fant attraktive. Jeg hadde aldri gjort noe sånt, da ville jeg blitt skikkelig avslørt. Så jeg var stressa med å komme meg ut. [...] Jeg fikk senere vite av ei som heter Åse at de andre jentene ikke ville ha meg i garderoben. Så tok jeg det opp med en lærer, men hun trodde ikke på meg. Jeg fortalte at en annen jente hadde bekreftet det, men jeg ble ikke trodd og ingenting ble gjort. Jeg fikk meg egen garderobe til slutt da, jeg fikk lærergarderoben, ett knøttlite rom. [...] Men det ble så tøft, både i klassesammenheng, jeg ble holdt utenfor overalt, egentlig.

Slik jeg tolker Hannes historie, var hun åpen som lesbisk overfor noen få medelever hun følte hun hadde et godt forhold til. Det er mulig de andre jentene også visste at hun var lesbisk, eller at de antok at hun var det basert på hennes kjønnsuttrykk som «guttejente». Gjennom å bli kategorisert som lesbisk, ble Hanne uønsket i jentegarderoben, og hun ble dermed også ekskludert fra kategorien «kvinne». At hun i tillegg opplevde at læreren hennes valgte å segregere henne fra de andre jentene fremfor å konfrontere jentene i klassen, forsterker denne utestengningen ved at den gis legitimitet. Hvorvidt det var Hannes kjønnsuttrykk eller antatte seksuelle orientering som var avgjørende for at hun ble utestengt, er vanskelig å si, og kanskje var det en kombinasjon. Ifølge Goffman (1990) er tildekking av stigma en måte avvikere kan unngå fordømmelse fra omgivelsene, ved at de reduserer avvikets betydning og omfang. Som «guttejente» tror jeg imidlertid tildekking kan være vanskeligere å gjennomføre enn som en feminin lesbe.

En annen informant i studien, Erik, forteller om en episode han opplevde fem år tidligere:

Erik: Kjæresten min og jeg var på vei hjem etter å ha vært på julemiddag hos et vennepar som bor i sentrum. Vi var litt småfulle og holdt rundt hverandre. [...] I det vi var femti meter fra døra, så ser jeg at det kommer en gjeng med unge gutter, de var kanskje i alderen femten til tjue, og de var kanskje en fem, seks stykker. [...] Så var det han som var fremst i denne gjengen, han begynte å se veldig på oss og roper «Er dere homo?» Og så, jeg ble nok litt provosert, så jeg svarer at «hvis dere ikke liker det, kan dere jo bare gå videre». [...] Det endte jo med at de omringet oss, vi kom med ryggen mot veggen og de stod i en halvsirkel rundt oss. Så sa han «hvis dere er homo... Det er det verste jeg vet». Da tror jeg det første slaget traff.

Eriks historie illustrerer hvordan uttrykk for homoseksualitet risikerer å bli møtt med fornærmelser fra omgivelsene. I motsetning til Anders tenker ikke Erik at han fremstår som feminin, men i hans tilfelle vil uttrykket for homoseksualitet samtidig innebære et kjønnset avvik ut i fra den heteroseksuelle matrisens logikk. En i utgangspunktet maskulin mann risikerer å ikke lenger anses som like maskulin i det øyeblikket hans homoseksualitet blir kjent (Bech 1997).

Som vi har sett, hevder Eribon (2004) at fornærmelse innebærer en inferiorisering av skeive. Denne inferioriseringen innebærer ikke bare en frykt for fornærmelser, det innebærer også en følelse av skam og selvbekredning over å mislykkes som menn og kvinner. Sammenhengen mellom fornærmelse, inferiorisering og skam kommer frem i historien til Sveinung. Han hadde vært på byen sammen med noen venner, og kort etter at de skilte lag, ble han overfalt av tre menn. Han mener selv han ble angrepet fordi vennene var synlige som homo:

Sveinung: [...] Jeg hadde jo vært på en, altså de vennene jeg var med, de var veldig sånn tydelig homo.

F: På hvilken måte var de tydelige?

Sveinung: Med kjønnsuttrykk, det var kanskje litt mer mangfold enn det jeg selv representerer. Vi klemte jo og sa ha det, og det hadde de sett.

F: Så når du sier dette med kjønnsuttrykk, hva går det på?

Sveinung: Måten de kler seg på, vil jeg nok si, er veldig sånn tydelig skrullete, og jeg sa ha det til dem kanskje 50 meter fra der det skjedde, og de andre tre gikk sammen, mens jeg gikk videre alene. Så opplevelsen min var at det var en sammenheng. Jeg kan ikke bevise det, men det er i alle fall min opplevelse.

F: Synes du at du selv var synlig som homo?

Sveinung: Nei, overhodet ikke. Jeg har i grunnen vært en av de homoene som på en måte, som mange tror er hetero, som gjerne ikke tenker på at jeg er homo når de snakker med meg eller er med meg. Så jeg fikk jo mange tanker da det skjedde, spesielt etterpå, og analyserte veldig om... Jeg fikk veldig den følelsen at jeg hadde gjort noe galt, eller om jeg kunne gjort noe annerledes for å forhindre det, og jeg tok mye av skylda på meg selv.

Sveinungs følelse av å ha gjort noe galt kan forstås som å handle om å ikke lykkes i å oppfylle den heteroseksuelle matrisens krav til begripelighet. Det voldelige overfallet gjorde at han satt igjen med en følelse av selvbebreidelse og skam, noe som var medvirkende til at han først ikke ønsket å anmelde saken til politiet. Opplevelsen til Sveinung kan fortelle oss noe om hvordan LHBTIQ-personer subjektiveres og inferioriseres gjennom fornærmelser. Eribon reflekterer over den konstituerende kraften som ligger i disse fornærmelsene:

Egentlig var det hele kulturen rundt meg som ropte «homo», hvis det ikke var «soper», «rompis», «skrulle» eller andre fæle ord som det i dag er nok å høre, for at de skal vekke til live minnet, som aldri er blitt borte, om frykten de satte i meg, om såret de påførte meg, om skamfølelsen de prentet inn i meg. Jeg er et produkt av krenkelsen. Et barn av skammen (Eribon 2018:190).

På denne måten blir ikke fornærmelse utelukkende noe man er gjenstand for. Fornærmelse, enten gjennom egne erfaringer eller som en kollektiv mulighet, setter seg i kroppen og selvet, og er en del av det den skeive er.

Informasjonskontroll

Som vi har sett, hevder Eribon (2004) fornærmelsens funksjon ligger i å disiplinere kroppert slik at de innordner seg den heteronormative, sosiale orden. I denne delen av analysen spør jeg hvordan det Goffman (1990) kaller informasjonskontroll kan tolkes som en slik innordning. I hvilken grad bruker skeive passering som strategi for å unngå fornærmelser? Hvilke konsekvenser har informasjonskontroll for skeiv synlighet og livsutfoldelse?

Anders forteller at utryggheten han opplever fører til både selv-ekskludering og passering:

Anders: Hvis jeg drar ut på byen, så sørger jeg for at jeg enten kan sove hos venner i byen eller at de tar nattbussen hjem sammen med meg. Ellers så får jeg pappa til å hente meg, for jeg drar ikke med nattbussen alene hjem. Og når jeg er ute på et heterosted, så prøver jeg å ikke være meg selv.

F: Hvordan da?

Anders: Jeg prøver å fremstå så mandig som jeg kan, fordi jeg er redd for å få et skjellsord eller at det skal skje noe.

Som utsagnet til Anders viser, handler passering om å uttrykke kjønn på riktig måte for å ikke bli lest som skeiv av omgivelsene. Performative kjønnsuttrykk blir dermed en form for diskursiv vold som utøves på kroppen, slik Butler (1999) beskriver. Passering for skeive innebærer samtidig å skjule visuelle eller verbale uttrykk som har en skeiv referanse. Håvard, som opplevde å bli slått ned på vei til et homofilt utested, forteller:

Håvard: [...] Etter den episoden så ble jeg veldig var på type bussen og sånne ting. Man skulle ikke se at jeg var homo, og jeg snakker jo, jeg er fortsatt ikke på Grindr på bussen helt åpenlyst, med mindre jeg sitter helt bakerst, så det er tydelig at det sitter i. [...] Jeg tror at hvis de ser det, så røper du deg så jævlig, og da har de en grunn til å eventuelt slå, så derfor tør jeg ikke å sitte på Grindr eller sånne ting. Jeg husker jeg så en som var på Gaysir mens han satt på bussen i en sånn fireseteregreie, og jeg satt og tenkte «Shit, at du tør det, liksom». Og jeg sier ikke høyt at jeg skal på London eller Elsker for eksempel, i alle fall ikke alene, hvis jeg sitter med noen er det greit. Men fortsatt så sier jeg London lavt og rolig, sånn at folk egentlig ikke hører. Så det er jeg påpasselig med hele tiden. Så sånn tror jeg absolutt at den episoden sitter der, at hvis du røper deg for mye, så har de en grunn. Så da gjelder det å ikke gi dem grunnen.

For Håvard handler passering om å skjule alle uttrykk som kan indikere at han er homo, spesielt når han er alene og føler at han er mer sårbar for trakassering og vold. Hvis han snakker med noen på telefonen, senker han stemmen når han snakker om homofile referanser, i dette tilfellet de skeive utestedene London og Elsker. I tillegg er smarttelefonen et medium som kan vise både bilder og nettsteder, og den utgjør dermed en kilde for potensiell avsløring. Sjekke-appen Grindr, som viser bilder av menn som søker menn i nærheten, er i likhet med nettstedet Gaysir et visuelt tegn som potensielt kan avsløre.

Et annet eksempel på passering som i hovedsak gjelder par, handler om å fremstå som venner og ikke kjærester. Jørgen, som opplevde å bli fulgt etter av en gruppe unge menn da han og kjæresten var på vei hjem, forteller hvordan denne episoden har påvirket måten han og kjæresten er synlige som skeive:

Jørgen: Hvis vi holder hender, så blir det til at vi gjør det i all hemmelighet, og det er nesten sånn at vi snur oss når vi gjør det. Det synes jeg er trist og ubehagelig på samme tid, for det føles som om vi ikke får lov til å være kjærester offentlig. Vi må hele tiden være forsiktig med hvordan vi omgås.

Jørgens historie illustrerer hvordan usynlighet, eller «skapet», er en strategi for å redusere risikoen for vold. Samtidig innebærer passering en begrensning i Jørgens livsutfoldelse. Han uttrykker en sorg over å ikke få være kjærester i det offentlige, altså utenfor skapet. Skapet blir parallelt et tilfluktsted og et fengsel. I Eve K. Sedgwicks analyse av «skapet epistemologi» påpeker hun skapets asymmetri. Skeive som går inn i skapet av frykt for fornærmelser, kan aldri vite helt sikkert om de faktisk er i skapet, eller om andre faktisk vet at de ikke er hetero, men har en interesse av at vedkommende faktisk forblir der. Heterofile besitter derfor det Sedgwick kaller et «epistemologisk privilegium», ettersom de som vet innehar en posisjon som informasjonskontrollører, samtidig som personen i skapet ikke ønsker annet enn å unnsnippe deres granskende blikk (Sedgwick 2008).

Motstand og medborgerskap

En av fornærmelsens konsekvenser er at den tvinger skeive til å passere og ekskludere seg selv fra gruppa den sosiale orden har plassert dem i. Hos Butler (1991; 1997; 1999) og Eribon (2004) utgjør imidlertid makten som subjektiverer også potensielt makt til å yte motstand. I denne delen av analysen drøfter jeg hvorvidt fornærmelsens kollektive karakter utgjør et grunnlag for kollektiv motstand mot den heteronormative, sosiale orden. I hvilken grad uttrykker informantene en bevissthet om betydningen hatkriminalitet kan ha for slik motstand?

En av respondentene, Vibeke, opplevde å bli truet på nett fordi hun var lesbisk. Episoden har gjort henne mer redd, men også mer innstilt på å være åpen og synlig som lesbisk:

Vibeke: Ja, altså, det som er, er at jeg faktisk har blitt enda mer åpen og enda mer synlig, for jeg er veldig opptatt av det her med trakassering på nett, og har blitt veldig sånn at ingen skal få true meg til å være stille. Og jeg gir meg ikke. Og det har bare gitt meg enda mer lyst til å kjempe for LHBT-rettigheter når jeg ser at sånne ting faktisk skjer, som er veldig urettferdig. [...] Og så tenker jeg at det som jeg opplevde, vil jeg ikke at andre skal oppleve, så da vil jeg jobbe hardere for at det ikke skal skje igjen, sånn at yngre, de som kommer ut av skapet nå, skal slippe den opplevelsen som jeg hadde.

Vibeke gir uttrykk for hun forstår sin egen erfaring med trakassering på nett som noe som er rettet mot skeive som gruppe. Å vite at man ikke står alene, men er en del av et fellesskap, gjør det mulig å yte motstand. Samtidig medfører deltakelsen i et fellesskap et ansvar for å opptre på en måte som kommer fellesskapet til gode. Vibekes beslutning om å anmelde netthetsen handler i stor grad om å ta et kollektivt ansvar. I tillegg viser hun et kollektivt ansvar når hun i enda større grad enn før tar til motmæle mot trakassering av skeive på nett. Som Eribon (2004) understreker er etableringen av skeive fellesskap en forutsetning for motstand mot fornærmelse og internalisert homofobi. Jeg tror Eribon har rett i at enhver form for motstand som skeive utøver gjennom å være åpne og synlige, forutsetter en følelse av å være en del av et fellesskap. Imidlertid tror jeg ikke skeive fellesskap er noen garanti mot internalisering av homofobi. Som nevnt tidligere reproducerer for eksempel «straight-acting»-diskursen i deler av homokulturen heteronormativitet.

Homobevegelsens kamp for medborgerskap har ledet frem til strafferettslig vern gjennom hatkriminalitetsbestemmelsene i straffelovgivningen. Hatkriminalitet gir grunnlag for straffeskjerpelse sammenliknet med en tilsvarende straffbar handling uten hatmotiv. Begrunnelsen for dette er nettopp at hatkriminalitet ikke bare rammer den som er et direkte offer for handlingen, det rammer også indirekte andre med samme gruppetilhørighet og kan skape utrygghet blant et stort antall mennesker (Jacobs og Potter 1998). Flere av informantene ga uttrykk for viktigheten av å anmelde hatkriminalitet til politiet, selv om sannsynligheten for at gjerningspersonen blir tatt og stilt til ansvar ofte kan være liten. Håvard er en av informantene som valgte å anmelde voldsepisoden han opplevde og reflekterer slik:

Håvard: Nei, altså det er jo bare en kjip episode, på en måte, og jeg bare lurar på neste da, hva skjer med neste? Det er så viktig å få det anmeldt og kartlagt, og ressurser nok til å etterforske da, for det er viktig at det blir et bilde utad at hvis du gjør det, så blir du faktisk eventuelt fengsla eller bøter og sånne ting, og at det kommer tydeligere frem. For det er jo veldig sånn «subopplegg» over det, det er ikke noe folk prater veldig høyt om fordi det er liksom en minoritet, og det er ikke så mange som det skjer med, og så videre. Men for dem det skjer med, så er det jo jævlig, ikke sant, og det er viktig at det dannes et bilde av at man ikke slipper unna med det.

Håvard gir uttrykk for at det å anmelde hatkriminalitet er et felles ansvar, ettersom dette ikke bare er rettet mot enkeltpersoner, men mot alle skeive. Det å bestemme seg for å anmelde kan derfor forstås som en måte å hevde medborgerskap på, ikke bare sitt eget, men for LHBTIQ-personer generelt.

En annen informant, Katrine, opplevde å bli oppsøkt av en ukjent kvinne mens hun var på jobb og slått i ansiktet helt uprovosert. Hun bor og jobber på et lite sted og er åpen som lesbisk i lokalmiljøet. Katrine klarer ikke å se noen annen grunn til at hun ble angrepet enn at hun er lesbisk. Fordi gjerningspersonen ikke ble funnet, ble saken henlagt. Hun mener likevel det var viktig for henne å politianmelde angrepet:

Katrine: Man ser jo hvor viktige disse sakene er, tenker jeg da, for nå har jeg snakket med en del folk, og disse sakene blir jo stort sett henlagt, men det har utrolig mye å si hvordan man blir tatt imot av politiet. Ok, de kan sannsynligvis ikke få tak i den personen som har gjort det, med mindre det er noen veldig klare bevis eller vitneobservasjoner. Men det man kan gjøre er å vise at man tar det på alvor, og det kan føre til at den som anmelder føler seg litt mindre utrygg.

Katrines historie illustrerer betydningen av prosessrettferdighet, som kan forstås som opplevelsen av rettferdighet i håndteringen av en sak, uavhengig av utfallet. Det å føle at man blir tatt på alvor, har større betydning for hvilket inntrykk man har av politiet enn hvorvidt saken blir løst (Tyler 2006). Og som Katrine forteller, kan tillit til politiet og det å bli anerkjent som offer for kriminalitet gjøre folk mindre utrygge. Anerkjennelse som offer for hatkriminalitet har dermed også betydning for opplevelsen av medborgerskap.

Avslutning

I denne artikkelen har jeg tatt utgangspunkt i subjektiveringsteori og undersøkt LHBTIQ-personers erfaringer med trakassering, trusler og vold og hvordan risikoen for slike fornærmelser påvirker måten de forholder seg til omgivelsene. I analysen har jeg foreslått at fornærmelser mot skeive kan forstås som heteroseksuell interpellasjon. Jeg har samtidig argumentert for at innføringen av hatkriminalitetsbestemmelser i straffeloven utgjør et viktig grunnlag for skeives medborgerskap. Homofobiske fornærmelser er kollektive og fordrer dermed kollektiv motstand for å unngå skam og usynliggjøring. For flere av informantene blir det å politianmelde trakassering, trusler og vold som oppleves som homofobisk en identitetspolitisk handling og en form for motstand mot den heteroseksuelle matrisens disiplinerende makt.

Til slutt: Hvilke implikasjoner har denne analysen for skeiv politikk mot fornærmelse? For det første belyser den viktigheten av å ikke redusere trakassering, trusler og vold mot LHBTIQ-personer til sosiale avvik hos enkeltlovbrytere. Som Nils Christie poengterer: «There are too few monsters around. Most offenders are non-ideal. They are in most of their relationships and in most of their attributes like other people» (Christie 1986:29). Fortellingen til Hanne illustrerer nettopp hvordan fornærmelser ofte oppstår i en helt ordinær og hverdagslig kontekst, samtidig som de kan ramme brutalt. For det andre kan en erkjennelse av forholdet mellom heteronormativitet og fornærmelse bidra til en kritisk refleksjon rundt tendensen til å overlate kampen mot homofobi til politi og rettsvesen. Strafferettslig vern er viktig både for dem som rammes av fornærmelser og for skeives medborgerskap. Det er imidlertid lite sannsynlig at dette vernet alene vil føre til mindre trusler og vold mot LHBTIQ-personer. Som Robert Reiner understreker fremstår politiet som et romantisk symbol for lov og orden i samfunnet, mens det i virkeligheten er samfunnsarenaer som

politikk, økonomi og kultur som utgjør kilden til et trygt samfunn (Reiner 2010). Vi bør derfor ikke ha en overdreven tro på politi og rettsvesen i kampen for et samfunn uten homofobi. Skeiv politikk bør i tillegg utfordre utbredte heteronormative forestillinger om kropp, kjønn og seksualitet i alle deler av samfunnslivet, og den bør påpeke hvordan slike forestillinger danner grunnlaget for hele spekteret av fornærmelser.

Det første utkastet til denne artikkelen ble presentert i forskergruppa «Politi, rett og samfunn» ved Politihøgskolen høsten 2018. Tusen takk til mine kolleger i denne gruppa for innspill, kommentarer og lesning underveis i arbeidet. Jeg vil også takke de anonyme fagfellene for deres bidrag til å heve kvaliteten på denne artikkelen.

Noter

- 1 Innenfor norsk strafferett defineres hatkriminalitet som «straffbare handlinger som er motivert av negative holdninger til faktisk eller oppfattet etnisitet, religion, homofil orientering og/eller nedsatt funksjonsevne» (Kaugerud 2017:3). Hatkriminalitet utgjør ikke noen bestemt form for lovbrudd og omfatter blant annet diskriminering, hatefulle ytringer, kroppskrenkelser, kroppsskader, trusler og skadeverk.
- 2 LHBTIQ er en forkortelse for lesbiske, homofile, bifile, transpersoner, interkjønn og queer. Jeg bruker begrepet *skeiv* synonymt med LHBTIQ, siden dette begrepet også refererer til ikke-heteronormative identiteter. De stedene jeg bruker forkortelsen LHBT eller begrepene homofil/lesbisk, er dette fordi forfatteren/studien jeg viser til gjør denne avgrensningen.
- 3 *Homofobi* innebærer negative oppfatninger, holdninger og handlinger rettet mot homofile og lesbiske. Begrepet har vært kritisert for å patologisere slike holdninger som et avvik på samme måte som andre fobier, og dermed ikke uttrykke hvordan homofobi er et strukturelt fenomen. Et alternativt begrep som av og til blir foreslått, er *homonegativisme* (Logan 1996). Dette begrepet er imidlertid langt mindre etablert i dagligtalen og brukes heller ikke i teorien jeg har benyttet. I debatten om hatkriminalitet mot skeive brukes av og til også begrepene *bifobi* og *transfobi*, ettersom negative holdninger mot bifile og transpersoner ikke nødvendigvis innebærer negative holdninger mot homofile og lesbiske, og visa versa. I denne artikkelen diskuterer jeg imidlertid hvordan fornærmelser kan forstås som uttrykk for negative holdninger mot folk som ikke er heteronormativt begripelige, og jeg anvender derfor homofobi som et samlebegrep for negative holdninger mot skeive.
- 4 I boka *Réflexions sur la question gay* (1999) innleder Eribon med setningen «Au commencement, il y a l'injure» («I begynnelsen er fornærmelsen»). I den engelske oversettelsen *Insult and the making of the gay self* (2004) er *injure* oversatt til *insult*. I 2018 ble *Retour à Reims* oversatt til norsk (*Hjem til Reims*). I boka bygger Eribon videre på *Réflexions sur la question gay*, og i den norske utgaven er *injure* oversatt til *fornærmelse*. Jeg bruker derfor begrepet *fornærmelse* konsekvent i artikkelen. På norsk kommer begrepets omfang til uttrykk gjennom de strafferettslige begrepene «fornærmede» (den som har blitt utsatt for den straffbare handlingen) og «legemsfornærmelse» (fysisk vold mot kroppen) (Straffeloven 1902, §228). I den nye straffeloven er «legemsfornærmelse» erstattet med «kroppskrenkelse» (Straffeloven 2005, §271-272).
- 5 Den mye brukte Grindr-appen, som er en sjekke-app for menn som søker menn, illustrerer hvor toneangivende «straight-acting»-diskursen er blant skeive menn. Setningen «No fats, femmes, or Asians» som går igjen på mange av profilene, bidrar til å reprodusere et hierarki av begjærbare kropper, der trente, maskuline og hvite menn troner øverst. Setningen er ikke bare en form for internalisering av homofobi, men også rasisme, ettersom asiatiske menn rasialiseres som feminine og dermed ubegjærbare (Daroya 2017).

Litteratur

- Althusser, Louis 2008. *On Ideology*. London: Verso.
- Anderssen, Norman, Kirsti Malterud og Hilde Slåtten 2013. Levekår for lesbiske, homofile og bifile i Norge. I: Norman Anderssen og Kirsti Malterud (red.): *Seksuell orientering og levekår*. Bergen: Uni Helse.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2017. *Holdninger til LHBTIQ-personer i Norge*. Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Bech, Henning 1997. *When Men Meet: Homosexuality and Modernity*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Bersani, Leo 1995. «Loving Men». I: Maurice Berger, Brian Wallis og Simon Watson (red.): *Constructing Masculinity*. New York: Routledge.
- Bjørby, Pål 2001. «Queer-teori: Asymmetriske identiteter». I: Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær og Knut Olav Åmås (red.): *Norsk homoforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Butler, Judith 1991. «Imitation and Gender Insubordination». I: Diana Fuss (red.) *Inside/Out. Lesbian Theories, Gay Theories*. New York: Routledge.
- Butler, Judith 1993. *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of 'Sex'*. New York: Routledge.
- Butler, Judith 1997. *The Psychic Life of Power. Theories in Subjection*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Butler, Judith 1999. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (2. utg.). New York: Routledge.
- Chauncey, George 1994. *Gay New York: Gender, Urban Culture, and the Making of the Gay Male World 1890 – 1940*. New York: BasicBooks.
- Christie, Nils 1986. The Ideal Victim. I: Ezzat A. Fattah (red.): *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System*. London: The Macmillan Press.
- Clarkson, Jay 2007. «'Everyday Joe' versus 'Pissy, Bitchy, Queens': Gay Masculinity on StraightActing.com», *The Journal of Men's Studies* 14 (2):191-207. DOI: <http://doi.org/10.3149/jms.1402.191>
- Daroya, Emerich 2017. «'Not Into Chopsticks or Curries'. Erotic Capital and the Psychic Life of Racism on Grindr». I: Damien W. Riggs (red.): *The Psychic Life of Racism in Gay Men's Communities*. Lanham, MD: Lexington Books.
- Eguchi, Shinsuke 2009. «Negotiating Hegemonic Masculinity: The Rhetorical Strategy of 'Straight-Acting' among Gay Men», *Journal of Intercultural Communication Research* 38 (3):193-209. DOI: <http://doi.org/10.1080/17475759.2009.508892>
- Engesbak, Reidar 2019, 28. mars. «Det er ikke skeive folks ansvar å bekjempe hatkriminalitet». *BLIKK*.
- Eribon, Didier 1999. *Réflexions sur la question gay*. Paris: Fayard.
- Eribon, Didier 2004. *Insult and the Making of the Gay Self*. Durham, NC: Duke University Press.
- Eribon, Didier 2018. *Hjem til Reims*. Oslo: Aschehoug.
- Fladmoe, Audun, Marjan Nadim og Simon Roland Birkvad 2019. *Erfaringer med hatytringer og hets blant LHBT-personer, andre minoriteter og den øvrige befolkningen*. Rapport 2019:4. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Foucault, Michel 1999. *Seksualitetens historie 1: Vilje til viten*. Oslo: Exil.
- Foucault, Michel 2007. *Overvåkning og straff*. Oslo: Gyldendal.
- Gamson, Joshua 2000. «Sexualities, Queer Theory, and Qualitative Research». I: Norman K. Denzin og Yvonna S. Lincoln (red.): *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Goffman, Erving 1990. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Books.
- Halperin, David 1995. *Saint Foucault. Towards a Gay Hagiography*. Oxford: Oxford University Press.
- Hartmann, Michael 2013, 24. mai. «TV2-Geir: 'Homokampen er over'». *Gaysir.no*.

- Hegna, Kristin, Hans W. Kristiansen og Bera Ulstein Moseng 1999. *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. NOVA-rapport 1/99. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- H.M. Kong Harald 2016, 1. september. *Velkomsttale*. H.M. Kongens tale under Kongeparets hagefest i Slottsparken, Oslo.
- Hobbelstad, Inger Merete 2007, 9. juni. «Aksel med legningen utenpå». *Dagbladet*.
- Hoffengh, Sissel 2016, 17. januar. «Jon Øigarden: Snill, litt slem». *Dagsavisen*.
- Høy-Petersen, Nina og Katrine Fangen 2018. «Hate Crime Policy: Global Controversies and the Norwegian Response». I: Gwyneth Overland, Arnfinn J. Andersen, Kristine Engh Førde, Kjetil Grødum og Joseph Salomonsen (red.): *Violent Extremism in the 21st Century: International Perspectives*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Iganski, Paul 2008. *'Hate Crime' and the City*. Bristol: Polity Press.
- Jacobs, James B. og Kimberly Potter 1998. *Hate Crimes. Criminal Law & Identity Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Kantar TNS 2018. *Politiets innbyggerundersøkelse 2018*. Oslo: Kantar TNS.
- Kaugerud, Line 2017. *Hatkriminalitet og politiarbeid: Kunnskapsutvikling, læring og profesjonalisering i politiet*. Masteroppgave, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo.
- Logan, Colleen R. 1996. «Homophobia? No, Homoprejudice», *Journal of Homosexuality* 31 (3):31-53.
- Oslo politidistrikt 2019. *Hatkriminalitet. Anmeldt hatkriminalitet 2018*. Oslo: Oslo politidistrikt.
- Perry, Barbara 2001. *In the Name of Hate. Understanding Hate Crimes*. New York: Routledge.
- Politidirektoratet 2018. *Hatkriminalitet. Anmeldelser 2017*. Oslo: Politidirektoratet.
- Ragde, Anne B. 2004. *Berlinerpoblene*. Oslo: Forlaget Oktober.
- Reiner, Robert 2010. *The Politics of the Police* (4. utg.). Oxford: Oxford University Press.
- Sedgwick, Eve Kosofsky 2008. *Epistemology of the Closet* (2. utg.). Oakland: University of California Press.
- Seidman, Steven 2004. *Contested Knowledge. Social Theory Today* (3. utg.). Malden, MA: Blackwell Publishers Inc.
- Straffeloven 1902. *Almindelig borgerlig straffelov* (LOV-1902-05-22-10).
- Straffeloven 2005. *Lov om straff* (LOV-2005-05-20-28).
- Tyler, Tom 2006. *Why people obey the law* (2. utg.). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Ward, Jane 2000. «Queer sexism: Rethinking gay men and masculinity». I: Peter M. Nardi (red.): *Gay Masculinities*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Weeks, Jeffrey 2000. *Making Sexual History*. Malden, MA: Blackwell Publishers Inc.